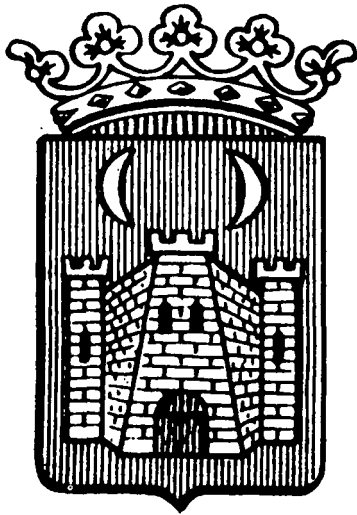

Doesburg is trots op haar monumentenrijkdom

Doesburg was lange tijd hoofdplaats van het richterampt Doesburg en maakte onder meer omstreeks 1450 tot ongeveer 1564 deel uit van het verbond van hanzesteden, in welke periode prachtige bouwwerken tot stand kwamen. Doesburg heeft gouden jaren gekend en was een stad van allure, waar naast handel en nijverheid ook het geestelijk leven bloeide. Binnen de poorten bevonden zich twee vrouwen- en een mannenklooster en ook de broeders des gemenen levens hadden zich hier gevestigd. De sporen van deze bloei en welvaart zijn nog heden ten dage zichtbaar.

Helaas is er ook veel verdwenen en na de tweede wereldbrand werd naar veler mening wel eens wat veel haast gemaakt met het amoveren van panden, welke ook nu nog een zinvolle functie hadden kunnen vervullen. Positief is gelukkig dat er in Doesburg fors wordt geresauceerd en dat deze historische stad nu ook het „beschermde stadsgezicht” kent, waardoor behoud van het nog aanwezige schoons verzekerd is.

Nog tot in het begin van deze eeuw was Doesburg een belangrijk centrum. Het had een bloeiende markt, een kantongerecht, een Kamer van Koophandel en niet te vergeten een garnizoen. Langzaam maar zeker kwam Doesburg in verval en het leek crop of er geen fut meer in zat. Gelukkig heeft zich hierin snel een ommekeer voltrokken en vooral na de tweede wereldoorlog ontplooidde zich in Doesburg op velerlei terrein een hartver-

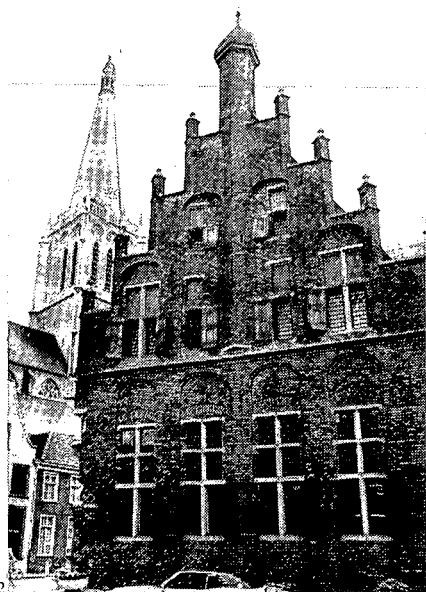
warmende activiteit, welke niet zonder resultaat is gebleven. De Doesburger heeft zich hervonden en is weer trots op z'n oude stad, waarvoor hij zich nu weer inzet. Dit moge onder meer blijken uit het feit dat na de verwoesting van de monumentale Martinikerk door de bezetters spontaan de vereniging „15 April 1945” (de bevrijdingsdag) werd gevormd. Zij stelde zich ten doel haar steentje bij te dragen tot de herinrichting van dit bedchuis na zijn herbouw. Na de succesvolle vervulling van haar taak werd deze vereniging omgezet in de monumentenvereniging, welke met veel toewijding een zinvolle traditie voortzet in het belang van haar stad.

In een verhaal over Doesburg past iets uit zijn rijke historie en daarvoor gaan we te rade bij Pieter Jan Entrop te Amsterdam, „Boekverkoper op 't Koningsplyn, op de hoek van de Reguliers Dwarsstraat, in de Hervormers, 1772”. Entrop is bij zijn bezoek zeer consciencius te werk gegaan en heeft veel wetenswaardigs over Doesburg bericht.

„Doesburg is de tweede Stad in het Quartier van Zutphen, gelegen in een vrugtbaren aangenamen en gezonden Oordt; hebbende rondom zich vette Weide- en Koorlanden; men gaat langs een Schipbrug over den Yssel; zy heeft 4 Poorten, de Koepoort, de Ooipoort, de Hamerpoort nu gemeenelyk de Meipoort genoemd, en de Veerpoort of Saltpoort.”

Het is onjuist te stellen dat de glans van het roemrijke verleden van de voormalige vestingstad Doesburg geheel en al zou zijn verdwenen. Wie gevoel voor stedschoon en oog voor architectuur heeft, zal bij een wandeling door deze oude stad, welke bij herhaling aan belegering en bezetting heeft bloot gestaan, zich erover verwonderen dat nog zoveel fraais in de loop der eeuwen bewaard is gebleven en zich er gelijktijdig over verheugen dat de restauratie van oude panden hier zo goed op gang is gekomen.

1
HET WAAGGEBOUW. DAT DR. J. H. VAN HEEK
LIET RESTAUREREN. THANS EEN
HORECABEDRIJF. LINKS DE INANG VAN
HET RAADHUIS

2
HET RAADHUIS VAN DOESBURG; DE GEVEL
AAN DE KOEPOORTSTRAAT

3
DE NIEUWSTRAAT. DE TV-ANTENNES
BEDERVEN HET BOEIENDE LIJNENSPEL VAN
DE DAKKAPPELEN

ten aan de Spits. Deze Kerk, die een Moederkerk in de oude Handvesten word geheeten, zoude certyds dicht bij de Vesten en de Salt of Veerpoort ges. aan hebben, maar in den Jare 1340, door het overloopen van den Yssel zijn weggespoeld; naderhand zou die Kerk wederom opgebouwt zyn ter plaatse, alwaar dezelve nu staat; daarin zou, zoo als men by Hubner vindt, de oude en alom vermaarde Aardryksbeschryver Gerard Merkator, sedert het Jaar 1592 begraven leggen."

Deze kerk is herhaalde malen door de bliksem getroffen en afgebrand en zo ook op 3 februari 1737. Om aan de nodige pecunia voor de herbouw te komen be-

door zyn Zoon Otto den III. zyn vermeerct en bevestigd. Het getal der Ingezetenen van Doesburg word op ruim 3000, en de Huizen aldaar op 533 geschat." Tenslotte vermeldt Entrop nog: „Van deeze Stad is een fraaije Beschrijvinge voor handen door den beroemden braven en zeer geleerden Heer Adam Huygen opgesteld, en door Mr. Carel. Walrav. Vonck, in 1753, in het ligt gegeven en met een Voorreden voorzien, waar in men het Begin, Opkomst, Aanwas, en meer andere Stukken van deeze Stad, die haar opzicht mede tot de Historie van de Provincie hebben, breder kan leezen." Tot zover Pieter-Jan Entrop. Wij willen de geschiedenis van Doesburg afronden met de vermelding van nog en-

„De stad is in 1607 door den grooten en kundigen Oorlogsheld Prins Maurits zeer versterkt, met steene en aarde Buitenwerken. Voor eenige Jaren is stukweegs van de Stad een Retranchement gelegd; het geene met 7 Lunetten of halve Maanen voorzien is, en wel 6000 Mannen kan bergen, om de Stad voor alle vyandelyke Aanvallen te beschermen."

Volgens Entrop is de stad „redelyk wel bebouwt"; „het Stadhuis is klein en oud, hebbende een ruime Ingang en een deftige Raadkamer, met verscheidene andere nodige Vertrekken. De groote Kerk aan St. Marten toegewyd, is een oud en deftig Gebouw, met een fraayen hoogen Tooren voorzien, en versierd met een Klokkespel, dat nog al zuiver, ofschoon niet heel zwaar is, hangende beneden bui-

sloot de magistraat de Gasthuispredikant maar af te schaffen.

Volgens Entrop hadden de „Roomsgezinden" binnen de poorten ook een statie en hun aantal was zeer groot, waarom men hun het burgerrecht weigerde, „zonder het welke geenerhande Neeringe gedaan mag worden".

„De vermakelyke Landsdouwe, gezonde Lucht, vrugtbare Koorn-Akkers, het Weiden van Vee en het Teelen van allerlei Boom- en Aardvruchten, als mede de Tabaksplanterijen, en de Burgers en Ingezetenen van Doesburg, een geschikt en vergenoegt leven doen hebben en genieten; Doesburg is in 't begin der 13de Eeuw door Gerard de III. Grave van Gelder en Zutphen, met Stads Geregtigheden beschonken, die in 1232 en 1237

kele feiten uit het verleden van deze stad. Doesburg was bijvoorbeeld de eerste plaats in Nederland, waar op de toren een bliksemafleider werd geplaatst. Dit gebeurde in 1783. Het Hemony-carillon van 23 klokken was een bijzonderheid in die jaren. Bij het opblazen van de toren in 1945 ging dit klokkenspel verloren. Slechts twee luidklokken bleven gespaard.

De nationale held Wemberich van Berchem werd in 1653 in de grote kerk van Doesburg begraven, terwijl de beroemde admiraal Jan Hendrik van Kinsbergen op 1 mei 1735 het levenslicht in Doesburg aanschouwde. De geschiedschrijver Adam Huygen was burgemeester van Doesburg. Doesburg was een volledige stad. De bewoners zijn er heimelijk toch

256 wel trots op, dat in het gemeentelijk archief een „Hoeren en boevenboek” wordt bewaard. De zeden van Doesburgse ingezetenen blijken in die jaren wel te wensen hebben overgelaten, want boven de blauwe steen bevond zich aan het gemeentehuis de drilkooi, waarin dames van lichte zeden werden tentoongesteld. Trouwens de magistraat zelf was ook niet overdreven kies.

Mr. L. A. J. W. Baron Sloet weet n.l. in zijn „Bijdragen tot de kennis van Gelderland” te berichten, dat hij op 25 juni 1630 Trijne Teunissen, ruim 16 jaar oud, veroordeelde „om in hare gevangenis of met gesloten deuren moedernaakt te worden geselsd”.

Doesburg had ook andere aspiraties. Het

aparte noot hebben gegeven tot het fatale moment, waarop het Portland cement als wondermiddel binnen de stadspoorten verscheen. De muren van de huizen bleken nogal vocht door te laten en als wondermiddel hiertegen werd het Portlandcement aanbevolen. Deze goed bedoelde raad bleek algemeen opgevolgd te worden en zo veranderde het prachtige oranje-erde baksteen sinds 1870 in een grauwe grijze massa. Het veelbelovende cement bleek achteraf de vochtigheid binnenshuis alleen maar vergroot te hebben.

In de jaren dertig van deze eeuw kwam hierin heel langzaam wat verandering dank zij het onvermoeid streven van architect N. de Wolf, die in die jaren plannen voor restauratie begon uit te werken.

Een zevental panden bleek toen daarvoor in aanmerking te komen, waaronder het stadhuis. Dankzij de restauratie heeft dit pand een ware metamorphose ondergaan. De afschuwelijke cementlaag verdween en de mooie steenkleur van weleer werd weer zichtbaar. Na de bevrijding was het dr. J. H. van Heck van Huis Bergh, die de voormalige Waag en Hof Gelria, beide aan de Koepoortstraat gelegen, in eigendom verwierf en deze liet restaureren. Ook de stichting Hendrik de Keyser bleek hier actief en restaureerde na aankoop de voormalige oliemolen aan de Meipoort, 't Huys Optenoort geheten. Heel geleidelijk aan kwam de restauratie van panden in Doesburg op gang, afhankelijk uiteraard van de middelen, welke daarvoor van hogerhand ter beschikking werden gesteld.

In Mr. H. V. van Walsum kreeg Doesburg in 1969 een eerste burger, die bijzonder veel voor het behoud van cultuurmonumenten in zijn stad bleek te voelen en er zich ook voor in wilde zetten. Dit althans mag worden geconcludeerd uit zijn voorzitterschap van de Gelderse Monumenten Commissie en van de Stichting Oude Gelderse Kerken.

Ondanks de traagheid, waarin de restauratie voortgang vond, is er in de loop der jaren toch wel veel tot stand gekomen. Een belangrijk object was zonder meer de herbouw van het Waterstraatkwartier in het centrum van de oude binnenstad. Deze geheel verkrotte wijk is herbouwd met handhaving van het kleinschalige en van

wilde een garnizoen. In 1866 werd daarom voor eigen rekening een grote kazerne, de Mauritskazerne, voor een batalion op voet van oorlog (1000 man) gebouwd voor de prijs van 103.000 gulden. Na de tweede wereldoorlog is de kazerne met bijgebouwen gesloopt.

Zo zijn er nog tal van bijzonderheden over Doesburg te vermelden, maar laten we het hedendaagse Doesburg nu eens in ogenschouw nemen.

In stedenbouwkundig opzicht heeft Doesburg eveneens een rijk verleden, waarvan het stratenbeloop en de vele nog aanwezige herenhuizen duidelijk getuigen. In zijn gouden tijd moet Doesburg een prachtige stad zijn geweest. De vaak sierlijke gevels van oranje-erde baksteen mochten aan deze stad ongetwijfeld een

4. DE SFEERVOLLE PH. GASTELAARSTRAAT IN HET CENTRUM VAN DE STAD

5. DEZE PANDEN AAN DE MEIPOORTWAL HERINNEREN AAN DE TIJD, WAARIN DOESBURG NOG VERSCHIEDENE STADSBOERDERIJEN BEZAT. THANS HEEFT DOESBURG NOG MAAR TWEE VAN DERGELIJKE BOERDERIJEN

6. GERESTAUREERDE PANDEN IN DE VEERPOORTSTRAAT: NRS. 29 T/M.33

FOTO'S: G. J. B. STORK, DOETINCHEM

het stratenbeloop. Deze herbouw is ongetwijfeld een succes en de verbindingssteegjes geven aan het geheel een eigen noot. Geslaagde restauraties zijn eveneens het Fraterhuis, het pand op de hoek van de Meipoort- en Zandbergstraat, de panden 29, 31 en 33 in de Veerpoortstraat en zo zijn er nog meer te noemen. De omgeving van de voormalige school aan de Veerpoortstraat is omgetoverd in een aardig hofje. De school werd afgebroken, de bomen bleven staan en het schoolplein bleek het ruimtelijk bijzonder goed te doen.

Op het ogenblik zijn drie panden aan de Paardemarkt en acht aan de Kosterstraat onderhanden, terwijl het voormalige Elisabethgesticht aan de Koepoortstraat met een aangrenzend pand tot vier wooneenheden wordt omgebouwd. De panden 10 en 12 aan de Veerpoortstraat zijn aanbees-
teed.

De gemeente Doesburg heeft thans de meeste van de te restaureren panden in haar bezit. Na restauratie worden de panden aan particulieren verkocht. Dit beleid blijkt een groot succes te zijn omdat zich hierdoor geen financieringsmoeilijkheden voordoen, welke juist voor particulieren een struikelblok vormen. De gemeente is mede tot deze lijn gekomen omdat zij maar heel weinig fiducia in het particulier initiatief had. Het gemeentebestuur heeft op deze wijze voortrekkerswerk verricht, waarnaar menige gemeente met enige jaloezie blik. Op het ogenblik zijn ruim 50 woningen op deze

wijze gerestaureerd. Doesburg heeft bij de restauratie ook kunnen profiteren van de zogenaamde „kerstboomregeling”, welke in 1971 werd ingesteld en waarbij uit verschillende potjes geld kon worden losgeklopt. De regeling was slechts intern bekend. Thans is het zo dat Doesburg jaarlijks op een half miljoen gulden voor de restauratie van panden kan rekenen.

Van grote betekenis voor het behoud en herstel van het stedschoon in deze stad is ook het feit dat Doesburg in 1974 tot beschermd stadsgezicht werd verklaard. Het beschermd stadsgezicht omvat de Koepoortstraat met de Martinikerk en naaste omgeving, welke het mooiste stadsbeeld vormen. In deze kern liggen behalve de Koepoortstraat, de Ph. Gaste-

laarsstraat, de Kosterstraat, Roggestraat, Veerpoortstraat en Gasthuisstraat. In dit gebied is de helft van de ongeveer 150 beschermde monumenten gelegen. Het gebied rond de Koepoortstraat en de kerk wordt van een zo uitzonderlijke waarde geacht, dat herstel en verandering met alle zorg vooraf zullen moeten worden overwogen.

De facelift, welke het aloude Doesburg nu ondergaat is een heilsame en zal Doesburg naast Zutphen tot een der mooiste steden van Oost-Gelderland maken.